

Дарина Блохин
Мюнхен (Німеччина)

БАД ЕМС: ІСТОРІЯ ТРАГІЧНОЇ СТОРІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ТА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЗА ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Прошло 140 років з тих пір, як російський цар Олександр II у Бад Емсі 30.05.1876 року підписав ганебний указ про заборону української мови і друку. Такі рани в історії української культури не можна забувати. Особливо в нинішній час, коли російська мова поширюється в Україні в установах і вищих навчальних інститутах. В Україні повинна бути одна державна мова – українська. Це не значить, що інші мови аборонені. Ні, ми не за це голосуємо. Ми проти повторення минулої долі державної української мови, друку.

Звернемося до історії заборони української мови і друку та пригод, які відбувалися в місті Бад Емс в Німеччині і ролі проф. Ю. Бойка-Блохина у встановленні ганебної дошки Емському указу Олександра II, підписаного 30.05.1876 року. В 70-х роках Ю. Бойко-Блохин був змушений щороку їздити в Бад Емс на лікування хвороби легень, яка знову відновилася після тривалого післявоєнного періоду. Це невеличке місто має багато цікавих історичних пам'яток. Бад Емс також був кубельцем російської імператорської фамілії. Про царя Олександра II знали місцеві мешканці все докладно, а також про його любовні пригоди в цьому райському приутлку. Царські часи минули, але собор лишився святістю європейських росіян, які збиралися тут не тільки для молитов. Коротко, Бад Емс був одним із значних російських еміграційних центрів, і слово «росіянин» мало велике значення для бюргерів міста. Тут імператор Олександр II підписав 30 травня 1876 року ганебний указ про заборону української мови і друку.

Професор рік за роком ходив навколо цих «святинь» російської цитаделі, оглядав царську резиденцію, вислуховував пояснення директорки Архіву-музею Dr. Gertrud Bach про те, як охороняли царя від російських терористів, які хотіли його вбити.

Чим швидше наближався 1976 рік, тим більше у нашого вченого наростало бажання заплямувати царське ім'я таблицею про його брудний вчинок, вивісити таблицю сорому на його помешканні.

Спочатку професор Ю. Бойко написав колоритну статтю «До століття Емського указу про Бад Емс і царські пригоди в ньому» та вмістив цей есей у журналі «Український історик», 1976, № 14, який пізніше був повторений у III томі «Вибране», 1981. Автор використав архіви Бад Емсу і праці про Олександра II, написані С. Татишевим, М. Корнеловичем, історію переслідувань українського друку Мансвєтова, праці проф. М. Петрова, Лемке, Ф. Савченка, С. Єфремова, показавши картину введення в дію указу, який не став законом, але насильно вводився Міністерством Внутрішніх справ у дію. Указ викликав протести в Україні і за кордоном, був перекреслений революцією 1905 р., відродився в роки політичної реакції 1907–1916 рр. і коштував українській культурі величезних втрат.

Підготовка установлення таблиці вимагала більше року праці і неймовірної боротьби. Намір професора був дуже широкий. Треба було показати перед чужинським світом на конкретному прикладі варварські методи боротьби царату з українством, засвідчити, що національний рух українців уже в 70-х роках серйозно лякав росіян і вимагав з їхнього боку спішних заходів.

Усе це могло б перекреслити в свідомості західноєвропейської культурної і політичної еліти уяву, що українці «диваки», «фантasti», з якими не слід рахуватися. Для українців-емігрантів встановлення Бадемської таблиці мало б також відіграти мобілізуючу роль, відірвати їх від мрій про розкішні автомобілі і спокійні фамільні кубелечка.

Із архіву проф. Ю. Блохина видно, як він зумів об'єднати всі українські організації і переконати їх у важливій справі відзначення 100-річчя підписання Олександром II ганебного указу. Ця акція

була потрібна, щоб показати німцям справжнє лице російського царизму і продовження цієї справи в радянські часи, яку СРСР перебрав по-спадковості – ненависть до всього українського. З німецького боку, професор знайшов у кількох визначних особах симпатію до започаткованої акції: Франц-Людвіг граф фон Штауфенберг, Його світлість Отто фон Габсбург, а також, розуміється, міністр-президент Франц-Йозеф Штраус.

Бад Емс насторожився проти планів професора. Ніхто не хотів встановлення таблиці. Впливова членкиня СПД, директорка музею в Бад Емсі, Dr. Gertrud Vach виявила нехить говорити з Ю. Бойком про ювілей, бо вона нічого не знає про українців, про їхню історію і не знає, чого вони хочуть. Лише після ознайомлення її з проблемою вона зможе впливати так чи інакше на справу ювілею. Професор їй відповів, що з огляду на політичну вагу справи їй треба спішно зорієнтуватися у проблемі українства, а тому він надсилає їй «Історію України» німецькою мовою Б. Крупницького і свій том «Taras Ševčenko. Sein Leben und sein Werk». Минали місяці. 21 січня 1976 року вона відповіла професорові листом, що історію України читає із зацікавленням, поезії Шевченка дають їй насолоду, але Бадемська справа не розглянута. Професор розпачливо писав до цілого ряду чинників, але керманічі SPD ухилялися з відповідями.

Як відомо, проф. Бойко вже вийшов з УВУ, і турботою ректора проф. В. Янева і його помічника проф. Г. Васьковича було створення на противагу Ю. Бойкові громадської комісії (як завжди проти Ю. Бойка!). Комісія інтенсивно засідала і сперечалася, яким має бути текст таблиці. Там було вирішено, і без присутності Ю. Бойка, що відкриття таблиці здійснить ректор УВУ проф. В. Янів, хоча він і нічого не зробив в цьому напрямку. Ю. Бойко, ставлячи вище громадські справи, ніж свої заслуги в здійсненні цього заходу, скромно не суперечив. Тим часом проф. Ю. Бойко енергійно вживав заходів, щоб на відкриття таблиці з'їхались українці власним коштом з усієї Західної Німеччини, Бельгії, Голландії, Англії, Франції. Національне сумління стягнуло понад сто осіб на день відзначення цієї дати – 27 червня 1976 року.

Проф. В. Янів з патетичною промовою стягнув заслону з таблиці, залунали оплески. І раптом, зовсім несподівано, з гнівом виступив один із впливових «бандерівців» і заявив рішуче, що В. Янів не повинен був робити відслонення таблиці, що честь за проведення цього заходу належить проф. Ю. Бойкові, все це з моральною підтримкою Я. Стецька підготував Ю. Бойко. В. Янів і Ю. Бойко болісно пережили цю хвилину раптового виступу. Далі вся громада рушила до розкішного залу, де Ю. Бойко виступив із промовою, яка всебічно вияснила і факт заборони української мови, і шкідливу роль того акту в історії української культури. Промова переривалася кілька разів поштарем, який приносив поздоровчі телеграми від німецьких чинників, адресовані на ім'я проф. Ю. Бойка. Це публічно підкреслило, що організатором справи був професор Ю. Бойко, а зміст телеграм свідчив, що вже знаходились поодинокі визначні німецькі діячі, які признали значення українства в культурно-політичній площині.

Споруджена мармурова таблиця гордо сповіщала: «В цьому домі 30 травня 1876 року цар Олександр II підписав указ про заборону і кару за використання української мови. Доказом життєвої сили своєї культури встановлює українська спільнота цей пам'ятник. Бад Емс, 1976. Світовий Конгрес Вільних Українців».

У 2007 році Меморіальна дошка була знищена вандалами. Нова Меморіальна дошка була споруджена 22.07.2009 року з ініціативи українського генерального консула Берліну Наталії Зарудної і її колег, та встановлена на будинку «Vier Türme» (Römer Str. 41-A).

Список основних джерел та літератури:

1. Teterina-Blochyn D. Jurij Bojko-Blochyn. Seine Tätigkeit in Deutschland / D. Teterina-Blochyn. – München, 2009.
2. Бойко Ю. Вибране / Ю. Бойко. – Мюнхен, 1981. – Т. III.
3. Тетеріна Д. Життя і творчість Юрія Бойка-Блохіна. До 70-річчя діяльності / Д. Тетеріна. – Мюнхен – К. : Вид. ім. О. Теліги. – Т. I.
4. Тетеріна Д. Короткі штрихи історії ОУН та політична діяльність Юрія Бойка-Блохіна / Д. Тетеріна. – Мюнхен ; К., 1999. – Т. II.
5. Тетеріна Д. Діяльність Ю. Бойка-Блохіна на тлі подій в ОУН (1960–1993) / Д. Тетеріна. – Мюнхен ; К., 1999. – Т. III.

6. Блохин Д. Епістолярна спадщина Юрія Бойка-Блохина. – Мюнхен ; Тернопіль, 2014. – Т. II.
7. Блохин Д. Епістолярна спадщина Юрія Бойка-Блохина / Д. Блохин. – Мюнхен, 2016. – Т. III.
8. Sarholz H.-J. Bad Ems – Streifzug durch die Geschichte / Sarholz H.-J. – Bad Ems, 2010.
9. Dieter Weithoener. Bad Ems, Stadt mit Gesicht. – Bad Ems, 1987.
10. Sarholz H.-J. Russische Gäste in Bad Ems / Sarholz H.-J. – Bad Ems Hefte. – Nr. 269. – Bad Ems. 2006.